

(прийнятих) із порушенням встановлених законодавством вимог та обмежень, визнання недійсними правочинів.

Унікальність статусу Національного агентства полягає в тому, що законодавство визначає можливість складання ним протоколів про адміністративні правопорушення, віднесені законом до повноважень Національного агентства, а також застосування передбачених законом заходів щодо забезпечення провадження в справах про адміністративні правопорушення. Водночас викликає сумніви логіка побудови цієї норми, що буде розглянуто в нашій наступній науковій праці.

У разі виявлення ознак адміністративного правопорушення, що належить до повноважень Національного агентства, уповноважені особи складають протокол про таке правопорушення, який надсилають до суду. У разі виявлення ознак іншого правопорушення агентство готує обґрунтований висновок та надсилає його відповідним правоохоронним органам. Цей висновок є обов'язковим для розгляду. Про результати його розгляду повідомляють не пізніше п'яти днів після отримання повідомлення про виявлення ознак правопорушення.

Таким чином. Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, є одним із потужних центральних органів виконавчої влади зі спеціальним антикорупційним статусом. Водночас для успішної реалізації покладених на нього функцій необхідно реалізувати певні організаційно-юрисдикційні дії, передусім на урядовому рівні.

Шакун В. І. – доктор юридичних наук, професор, академік НАПрН України, професор кафедри кримінального права Національної академії внутрішніх справ

КРИМІНАЛЬНА ПРИРОДА ТІНЬОВОЇ ЕКОНОМІКИ

У сучасному світі для економіки будь-якої держави характерні досить розвинені тіньові форми економічної діяльності. Від поширення цього явища найбільше страждають країни, де трансформація економіки в ринкову систему не супроводжувалась адекватними інституційними перетвореннями. Це стосується й України, оскільки очевидним є незадовільний рівень

функціонування державних і приватних інститутів. Неefективна діяльність уряду не дає можливості реалізувати інвестиційні проекти, міжнародну фінансову допомогу, а також цілеспрямовано використовувати людські та матеріальні ресурси. Ремонт доріг і портів, будівництво житла виявилось відносно нескладною проблемою. Водночас реформування системи державного управління та створення потужного приватного сектору є досить складною справою, яку не можна звести суто до ухвалення нормативно-правових актів. Наявність зазначеної та інших проблем призводить до розростання тіньового сектору економіки, який негативно впливає на економічне і політичне життя країни. Масштаби його діяльності розширюються швидкими темпами і набувають загрозового характеру для економічної безпеки країни, спричиняючи нераціональне використання ресурсів держави.

Відповідно до даних Міністерства економічного розвитку і торгівлі України, з січня до вересня 2016 року рівень тіньової економіки становив 35 % від офіційного ВВП, що на 5 % менше порівняно з показниками за відповідний період попереднього року. Проте за той самий період, на думку фахівців Інституту стратегічних досліджень, рівень тіньової економіки становив понад 45 %. Натомість окремі вчені вважають, що її розмір майже перевищує половину офіційного ВВП. Серед науковців досі триває дискусія щодо методики дослідження розміру тіньової економіки України. Безперечно, відсутність єдиного підходу до методу визначення обсягу тіньової економіки в Україні гальмує застосування механізму її детінізації. До того ж, розпочатий процес детінізації стримують проблеми, невіршення яких негативно позначається на показниках розвитку економіки країни загалом. Серед них варто назвати такі: збереження несприятливої зовнішньоекономічної кон'юнктури; упродовження товарних і транзитних обмежень з Російською Федерацією; збереження фінансових ризиків в умовах банкрутства банків та недоотримання кредитних коштів від Міжнародного валютного фонду; наявність непідконтрольних Україні територій [1]. Соціологічні опитування, на жаль, не надають інформації, достатньої для поглибленого розуміння процесів, що відбуваються в цьому секторі. Можна лише

передбачити, що держава реально впливає тільки на ту частину економіки та суспільства, яку вона контролює.

У сфері тіньової економіки наявні певні неформальні відносини, неконтрольовані владою. Так, майже половина населення України певним чином причетна до цих тіньових економічних відносин. Ще більше ускладнює ситуацію те, що кореляція між тіньовою і легальною складовими економіки не є абсолютною. За певних умов високий рівень тіньової економіки може бути більш або менш деструктивним. Те саме стосується, наприклад, такого поширеного явища, як непропорційна вигода. Необхідно зважати не на те, яка сума знаходиться в запечатаному конверті, а на те, що було куплено на ці кошти. Тіньова економіка породжує економічну неефективність і несправедливість. У кращому випадку вона є просто поганою альтернативою легальним схемам матеріального стимулювання.

Зменшити обсяг тіньового сектору економіки України і підвищити ризики для корупційної поведінки можна шляхом провадження реформ. Ми усвідомлюємо, що ті дії влади, які в Україні тлумачать як реформи, не зможуть повною мірою вгамувати тіньову економіку, однак вони стимулюють масштабне вдосконалення ефективності, чесності й легітимності системи державного врядування.

Попри низку впроваджених реформ і заходів щодо досягнення певної макроекономічної стабілізації, економіка України все одно перебуває в нестабільному стані і має невизначені перспективи. Якби серед багатьох наших проблем потрібно було визначити головну, то це, безумовно, був би низький потенціал зростання економіки. Фахівці цієї сфери вважають, що найбільш загальною абстрактною причиною, яка провокує виникнення тіньової економіки, є основне протиріччя економіки – суперечність між зростаючими і мінливими потребами та обмеженими можливостями виробництва в зазначений період для їх задоволення. Ситуацію ускладнює те, що впродовж найближчих років Україна має виплачувати значний зовнішній борг. Найсильніше навантаження припадає на 2019 рік, коли Україна повинна погасити борг у понад 6 млрд доларів США, що становить майже 6 % від ВВП. Це додатково буде гальмувати процес економічного розвитку. До того ж, починаючи з 2020 р. Україна, згідно з умовами реструктуризації

зовнішнього приватного боргу, яку було проведено в 2015 р., має сплатити додаткові кошти приватним кредиторам, співмірні за розмірами до темпів економічного зростання, що лише погіршить боргову ситуацію [2].

Безпосередніми детермінантами тіньової економіки є порушення відносин власності, нерозвиненість інституційних структур і механізмів держави. Це виявляється: по-перше, у характері відчуження власності на противагу інтересам інших суб'єктів економічної діяльності та чинним у суспільстві нормам права; по-друге, у слабкості державної влади, її неспроможності забезпечити захист інтересів власників, зупинити поширення тіньової економічної діяльності, а також її трансформації в кримінальні форми [3].

Ми поки що не позбавились контролю держави за розподілом матеріальних благ і пільг. Цю діяльність покладено на державних чиновників, які мають право вирішувати питання розподілу привілеїв і пільг на власний розсуд. Державні інститути створено для регулювання взаємовідносин між громадянином і державою, хоча окремі особи нерідко використовують їх для особистого збагачення. Події останніх років у банківській та податковій сферах засвічують недосконалість державного управління, яке призвело до підризу легітимності владних інститутів.

Реформаторські й антиреформаторські процеси, що відбуваються в економіці, поряд з позитивними результатами, неминуче призводять до зростання рівня злочинності. Свідченням цього є зміни, що відбулися в структурі та динаміці економічної злочинності. Вона стала більш організованою та професійною. Саме економічна організована злочинність як соціально-правове явище дискредитує за допомогою корупції державний апарат, підриває його авторитет, сприяючи входженню частини чиновників до кримінальних структур. Це надає їй можливість безперешкодно поширюватись у політиці та інших сферах діяльності держави з метою встановлення контролю над найприбутковішими галузями економіки України. Так, активізувалися спроби встановлення контролю за найбільш прибутковими сферами виробництва, торгівлі й обороту фінансових коштів. У центрі кримінальних інтересів перебувають підприємства з видобутку та переробки сировинних, передусім

паливно-енергетичних ресурсів, бурштину, виробництва й обігу підакцизних товарів, а також кредитно-фінансові структури.

Нині економічна організована злочинність набуває загрозливого характеру. Вона порушує нормальне функціонування соціальних і економічних інститутів і компрометує їх. Це призводить до втрати довіри до демократичних процесів, порушення конституційних прав і свобод громадян, слугує бар'єром для чесного підприємництва. Її масштаби майже не піддаються точному статистичному обліку, що свідчить про її високу латентність.

Злочинність у сфері економіки безпосередньо пов'язана з явищем корупції – зловживанням владою у власних інтересах. Корумпована частина державного апарату «живить» і захищає як кримінальний бізнес, так і незаконні дії легального бізнесу. Причому корупція не зводиться лише до хабарництва. Нерідко використовують різноманітні завуальовані форми підкупу чиновників і депутатів.

В економічному житті суспільства кримінал у поведінці суб'єктів господарської діяльності став звичним явищем. Тіньова економіка сягнула критичного рівня, оскільки в процесі поширення не зустріла серйозних правових перешкод з боку держави та конкуренції з боку формального сектору економіки. Таким чином, вона захоплює економічну владу в суспільстві та прагне до встановлення контролю над політичною владою. Отже, тіньова економіка стала матеріальним підґрунтям, на якому сформувалася кримінальна структура.

В умовах значного поширення тіньових форм економічної діяльності та її трансформації в кримінальну лише традиційні форми протидії економічним правопорушенням, економічним злочинам не забезпечують бажаного ефекту. Основним напрямом боротьби з тіньовою економікою необхідно вважати її легалізацію шляхом створення умов для її залучення до нормального економічного життя разом із притягненням до кримінальної відповідальності кримінальної її частини.

Список використаних джерел

1. Рівень тіньової економіки знизився до 35 % від ВВП [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=dc0d7cd5-ad6a-42ff-963a-e0d45ee>

23888&title=RivenTinovoiEkonomikiZnizivsiaDo35-VidVvp. – Назва з екрана.

2. Петрик А. Низкий экономический рост – главный вызов для экономики Украины [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://zn.ua/macrolevel/nizkiy-ekonomicheskij-rost-glavnyu-vyzov-dlya-ekonomiki-ukrainy-248099_.html. – Загл. с экрана.

3. Вадюхина Р. Р. Теневая экономика в России и ее криминальный характер [Электронный ресурс] : автореф. дис. ... канд. эконом. наук : 08.00.01 / Вадюхина Роза Рифовна ; Мин-во образования РФ ; Башкир. гос. ун-т. – Уфа, 2011. – Режим доступа: <http://economy-lib.com/tenevaya-ekonomika-v-rossii-i-ee-kriminalnyu-harakter.> – Загл. с экрана.

Шановалов О. О. – кандидат юридичних наук, докторант Національної академії внутрішніх справ;

Ніколаюк С. І. – кандидат юридичних наук, професор, професор кафедри оперативно-розшукової діяльності Національної академії внутрішніх справ

ТІНЬОВА ЕКОНОМІКА ЯК ПЕРЕДУМОВА ЛАТЕНТНИХ ЗЛОЧИНІВ

Тіньова економіка – це незаконна господарська діяльність фізичної або юридичної особи, спрямована на отримання доходу шляхом здійснення фінансово-господарських операцій без юридичного, фінансового оформлення та приховано від державних фіскальних органів.

Тіньову економіку називають кримінальною, невідображеною, незаконною, нелегальною, нерегламентованою, неофіційною, підпільною, протизаконною, скритою, тіньовою, фіктивною. Водночас сутність кожної із цих назв є однаковою та передбачає отримання доходів поза законодавчими нормами й облік фінансово-господарської діяльності.

Види тіньової економіки розрізняють залежно від її змісту. Так, друга тіньова економіка – це заборонена законом економічна діяльність працівників «білої» (офіційної) економіки, яка приводить до прихованого перерозподілу раніше